

گزارش پژوهشی :

مروری بر مسئله عدالت مالیاتی در نظام اقتصادی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی

گروه مالیات

فرورداد ماه ۱۳۹۹

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

مروری بر مسئله عدالت مالیاتی در نظام اقتصادی

مالیات	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۳۹۹۰۳۷۰۲	شناسه:
۱۳۹۹/۰۳/۰۱	تاریخ انتشار:
سیدوحیدرضا پرهیزکاری	تهیه و تدوین:
علی ملک‌زاده	مدیر مطالعه:
محمد مهدی یزدانی	ناظر علمی:

خلاصه مدیریتی

عدالت یکی از موضوعات ضروری در جامعه است که یکی از زمینه‌های اصلی تحقق آن به اقتصاد و سیاست‌های مرتبط با آن بر می‌گردد. به گونه‌ای که در اکثر نظام‌های اقتصادی از نظام سرمایه داری گرفته تا نظام اسلامی، عدالت محوری مهم در مباحث آن‌ها مطرح شده است. یکی از موضوعاتی که می‌تواند باعث ایجاد عدالت در جامعه شود، وجود عدالت در نظام مالیاتی است. باید مد نظر داشت که عدالت مالیاتی موضوعی بسیار پیچیده است که کشورهای متعددی به دنبال ایجاد آن هستند. عدالت یک مفهوم ارزشی است و براساس قضاوت‌ها و معیارهای مختلف ارزشی به صورت‌های متفاوت تعبیر و تفسیر می‌گردد.

یکی از مشکلات اصلی نظام مالیاتی ایران، توجه نداشتن به عدالت است. به گونه‌ای که نظام مالیاتی کنونی نه تنها باعث کاهش فاصله طبقاتی نمی‌شود بلکه خود عاملی برای افزایش فاصله طبقاتی است. با توجه به این که نظام مالیاتی هر کشور، فرهنگ، دین و سایر عرصه‌های زندگی ایشان با یکدیگر متفاوت است، نمی‌توان یک نسخه واحد در مورد عدالت در نظام مالیاتی برای همه کشورها بیان کرد.

تحقق عدالت مالیاتی آثار مثبتی از جمله افزایش پاسخگویی دولت‌ها و کاهش فاصله طبقاتی به همراه خواهد داشت. البته تحقق این عدالت با توجه به پایه‌ها و ساختارهای مرسوم نظامات مالیاتی در جهان، نیازمند ملزوماتی است. به عنوان مثال، در پایه مالیات بر مجموع درآمد از آنجایی که از هرگونه درآمد کسب شده توسط افراد اخذ می‌شود، نسبت به مالیات بر مصرف در راستای تحقق عدالت مالیاتی ترجیح بیشتری دارد.

همچنین مالیات بر ارزش افزوده از منظر عدالت مالیاتی دچار چالش است. زیرا هر که بیشتر مصرف کند باید مالیات بیشتری بپردازد در صورتی که لزوماً مصرف بیشتر به معنی درآمد بیشتر نیست. بهترین راه حل برای افزایش عدالت در مالیات بر ارزش افزوده، چند نرخ و هدفمندتر شدن مالیات است.

نبود مالیات بر ثروت نیز خلاف عدالت و کارایی است. چون مشمولیت مالیاتی افراد بهره‌مند از این گونه درآمدها کاهش یافته و همچنین نبود این نوع مالیات باعث افزایش فعالیت‌های واسطه‌گری و تقاضای سوداگران خواهد شد. در کشورهایی با نظام مالیاتی مترقی و پیشرفته، ثروتمندان بیشترین سهم را در مالیات پرداختی دارند. به عنوان مثال در آمریکا در سال ۲۰۱۶، یک درصد ثروتمند در آمریکا ۳۷٫۳ درصد کل مالیات بر درآمد و ۵ درصد ثروتمند ۵۸٫۲ درصد مالیات را پرداخت کرده‌اند. همچنین ۵۰ درصد بالای جامعه ۹۷ درصد از کل مالیات را پرداخت کرده‌اند، این در حالی است که سهم ۵۰ درصد کم درآمد تنها ۳ درصد بوده است.

مقابله با فرار مالیاتی نیز یکی از ملزومات مهم تحقق عدالت مالیاتی است. فرار مالیاتی موجب کاهش درآمدهای مالیاتی دولت، افزایش بار مالیاتی بر دوش سایر مودیان و اخلاف در بودجه‌بندی می‌شود. لذا این مقوله مانعی برای دستیابی به عدالت مالیاتی است.

وجود تحریم‌ها در سال‌های اخیر باعث شده است که دولت برای جبران کسری بودجه به دنبال افزایش درآمدهای مالیاتی باشد اما باید مد نظر داشت که این اقدامات باید در راستای عدالت مالیاتی باشد وگرنه افزایش درآمدهای مالیاتی با اعمال فشار بر بخش‌های تولیدی و قشرهای ضعیف جامعه تنها باعث افزایش ضریب جینی، نارضایتی و تنش‌های بیشتر در جامعه خواهد شد. در پایان نیز پیشنهادهایی برای تحقق عدالت مالیاتی ارائه شده است:

- افزایش نرخ نهایی مالیات (افزایش مالیات ثروتمندان) و تعداد براكتهای مالیات بر درآمد
- حرکت به سوی اجرای کامل مالیات بر مجموع درآمد
- هدفمندسازی و چند نرخي شدن نظام مالیات بر ارزش افزوده
- بازنگری در سیاست‌های مالیاتی با تمرکز بیشتر بر مالیات‌های مستقیم (درآمد و ثروت) به جای مالیات‌های غیرمستقیم (مصرف)

در این گزارش تلاش شده است با بیان تعاریف عدالت مالیاتی، علاوه بر مقایسه ویژگی‌های اقتصادی و نظام مالیاتی ایران با سایر کشورها، به راهبردهای سیاستی برای عادلانه تر شدن نظام مالیاتی دست یافت.

در این پروژه به سوالات زیر پاسخ داده خواهد شد:

منظور از عدالت مالیاتی چیست؟ نسبت مفهوم برابری با عدالت در نظام مالیاتی چیست؟

نتایج و آثار تحقق عدالت مالیاتی در اقتصاد چیست؟

تجربه سایر کشورها در عدالت مالیاتی به ویژه در پایه‌های مالیاتی خاص، مالیات بر ارزش افزوده، مالیات بر درآمد، معافیت‌های مالیاتی و...

رابطه فرار مالیاتی و مالیات تصاعدی با عدالت مالیاتی چیست؟

مقایسه شاخص‌های مالیاتی ایران با سایر کشورها در بستر عدالت مالیاتی

فهرست مطالب

مقدمه.....	۶
فصل ۱. معنای عدالت.....	۷
۱-۱- معنای لغوی.....	۷
۱-۲- معنای اصطلاحی.....	۷
فصل ۲. عدالت مالیاتی.....	۱۰
۲-۱- اصل عدالت و برابری.....	۱۰
۲-۲- اصل معین و مشخص بودن.....	۱۰
۲-۳- اصل سهولت یا سهل الوصول بودن.....	۱۰
۲-۴- اصل صرفه جویی.....	۱۰
فصل ۳. آثار مثبت تحقق عدالت مالیاتی.....	۱۴
۳-۱- افزایش پاسخگویی دولت‌ها.....	۱۴
۳-۲- کاهش فاصله طبقاتی.....	۱۴
فصل ۴. الزامات تحقق عدالت مالیاتی.....	۱۷
۴-۱- مالیات بر درآمد (PIT).....	۱۷
۴-۱-۱- بررسی مالیات بر درآمد ایران در بستر عدالت مالیاتی.....	۱۷
۴-۲- مالیات بر ارزش افزوده.....	۲۱
۴-۲-۱- بررسی مالیات بر ارزش افزوده در ایران در بستر عدالت مالیاتی.....	۲۱
۴-۳- مالیات بر ثروت.....	۲۵
فصل ۵. فرار مالیاتی و عدالت مالیاتی.....	۲۸
۵-۱- ثروتمندان فراریان بزرگ مالیاتی.....	۲۹
فصل ۶. پیشنهادهای سیاستی برای تحقق عدالت مالیاتی.....	۳۱
منابع.....	۳۳

فهرست جداول

جدول ۱. نرخ‌های مالیاتی ماده ۱۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم.....	۱۸
جدول ۲. مقایسه نرخ نهایی مالیات بر درآمد در ایران و سایر کشورها.....	۱۹
جدول ۳. نرخ مالیات بر ارزش افزوده در کشورهای مختلف.....	۲۲
جدول ۴. ترکیب زیربخش‌های مالیات بر ثروت و سهم هر یک طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴.....	۲۶

فهرست نمودارها

نمودار ۱. ضریب جینی ایران.....	۱۵

- نمودار ۲. تاثیر مالیات بر ضریب جینی..... ۱۶
- نمودار ۳. نرخ مالیات بر درآمد سوئد..... ۱۸
- نمودار ۴. نرخ نهایی مالیات بر درآمد در آمریکا..... ۲۰
- نمودار ۵. میزان فرار مالیاتی با توجه به میزان ثروت گروه های مختلف در اسکانداویا..... ۲۹